

שמש ומגן

תניא שער היחוד והאמונה | פרקים ד, ה, ו

ה' מאיר וגם מכסה

נשארנו בשאלה: איך ייתכן שאיננו מתאפסים מול המציאות האלוהית שבכל מקום, כמו אור השמש שמתאפס ונעלם בתוך השמש עצמה? את התשובה לכך לומד אדמו"ר הזקן מהפסוק "כי שמש ומגן ה' אלוקים".

השמש מקרינה אור וחום על הבריות, וכדי שהאור והחום יהיו במידה שמחיה את הבריות ולא מסנוורת או מחממת אותם מדי, היא נמצאת בתוך מגן, נרתיק, שמצמצם את השפעתה. הגמרא במסכת נדרים מתארת כיצד לעתיד לבוא "הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה; צדיקים מתרפאין בה, ורשעים נידונין בה". התגלות השמש במלוא כוחה היא אחת מן ההארות השייכות לעתיד לבוא, ואילו בזמן הזה היא מוסתרת ומכוסה באמצעות המגן.

הפסוק "כי שמש ומגן ה' אלוקים" מלמד אותנו שה' משמש לנו לא רק כשמש שמאירה ומחיה אותנו, אלא גם כמגן שמווסת את השפע של השמש. שתי התכונות הפוכות הללו מתגלות בשני השמות השונים של ה' המוזכרים בפסוק: שם ה', הוא שם הו"ה, ולעומתו שם אלוקים. וכשם שהמגן מכסה את השמש, כך שם אלוקים מכסה את שם הו"ה.

פי הנה פתיב: "כי שמש ומגן ה' אלהים"

פרוש "מגן" – הוא נרתיק לשמש, להגן שיוכלו הבריות לסבלו

כמאמר רבותינו זכרונם לברכה: "לעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה, רשעים נדונין בה כו"

וכמו שהנרתיק מגן בעד השמש, כך שם "אלהים" מגן לשם הו"ה ברוך הוא

גדולה וגבורה

שם הוי"ה בא מן השורש הו"ה, יחד עם האות התחילית י'. תחילית זו משמשת בדרך כלל לציון זמן עתיד: ילך, יאכל, ידבר, אולם יש לה משמעות נוספת של פעולה תמידית שחוזרת שוב ושוב בהווה מתמשך: "ככה יעשה איוב כל הימים", כלומר: כך הוא חוזר ועושה בכל יום ויום. אם כן, משמעות שם הוי"ה היא: ה' המהווה שוב ושוב את הבריאה. בשם זה מתגלה הכוח האלוקי המחיה את הבריאה ומקיים אותה יש מאין בכל רגע ורגע.

כוח החיים שה' מזרים בעולם מבטא את מידת החסד, שנקראת גם "גדולה". חסדו של ה' וגדולתו מתגלים בבריאת העולמות, משום שטבע הטוב להשפיע טוב. ה' מגלה את טובו האינסופי בהשפעת החיות על אינסוף נבראים, שכולם נבראו באופן פלאי - יש מאין - והם קיימים בחסד ה', מבלי שעשו דבר לשם כך.

מידת החסד, גדולת ה', היא מידה אלוקית. המידות האלוקיות אינן נפרדות מה', אלא מאוחדות איתו, וכמו שה' אינו בר השגה ואי אפשר לתפוס אותו בשכל, כך גם אי אפשר לתפוס ולהבין את גדולתו ואת חסדו.

לעומת מידת החסד, עומדת מידת הגבורה של ה' המתבטאת בשם אלוקים. הגבורה היא כוח הצמצום וההסתרה. היא מונעת את התפשטות החסד, עוצרת ומגבילה אותו. הגבורה האלוקית באה לידי ביטוי בכך שה' אינו גלוי בעולם, אלא הוא מסתתר ונעלם.

הניתוק שאנחנו חשים מה', וההרגשה שהקיום שלנו עצמאי ואינו נובע מן החיות האלוקית שה' משפיע עלינו בכל רגע, נובעים ממידת הגבורה של ה', שמגבילה את הופעת האור האלוקי ומצמצמת אותו כדי שלא יהיה ניכר.

אם נחזור למשל השמש והאור היוצא ממנה: הסיבה לכך שאנחנו מרגישים נפרדים ממקור החיות האלוקי שלנו, כמו האור שיוצא מהשמש, ואיננו בטלים נוכח האלוקות השורה בכל מקום, היא כוח הצמצום של מידת הגבורה, שמסתיר כל כך את אור ה' עד שנדמה כאילו הוא רחוק מאיתנו כשם שהשמש רחוקה מהעולם שאותו היא מאירה.

וכשם שאין לנו יכולת להבין את הגדולה האלוקית שהופכת אין ליש, כך גם איננו מבינים את הגבורה האלוקית, שמסתירה את ה' ומצמצמת את אורו עד שאנו איננו מרגישים בנוכחותו ואיננו בטלים ממציאיותו, אף על פי שהוא ממלא את כל העולמות.

הפלא שיש בצמצום האור האלוקי, המאפשר לנו להישאר קיימים ולא להתבטל באור האלוקי, הוא עצום לא פחות מן הפלא שבקיום המציאות כולה יש מאין בכל רגע, ושני הכוחות האלוקיים האדירים האלה הם שמקיימים אותנו בעולמנו: מן הצד האחד כוח שמפיח בנו חיות אלוקית ומהווה אותנו, ומן הצד השני כוח שמסתיר את אותה חיות אלוקית, ומאפשר לנו להמשיך להתקיים, לחוש את עצמיותנו ולא להתאפס מול ה'.

דְּשֵׁם הַיּוֹ"ה, פְּרוּשׁוֹ – שְׁמֵהוּהָ אֶת הַכֹּל מֵאֵין לִישׁ
וְהַיּוֹ"ד מְשֻׁמֶשֶׁת עַל הַפְּעֻלָּה שֶׁהִיא בְּלִשׁוֹן הַזֶּה וְתִמְד
בְּדַפְרֵשׁ רַשִׁי עַל פְּסוּק: "כִּכָּה יַעֲשֶׂה אֵיּוֹב כָּל הַיָּמִים"
וְהַיּוֹ – הַחַיּוּת הַנִּשְׁפָּע בְּכָל רִגְעַ מִמֶּשׁ בְּכָל הַבְּרוּאִים מִמוֹצֵא פִי ה' וְרוּחוֹ,
וּמֵהוּהָ אוֹתָם מֵאֵין לִישׁ בְּכָל רִגְעַ

כִּי לֹא דִי לְהֵם בְּמָה שֶׁנִּבְרָאוּ בְּשִׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית לְהִיּוֹת קִיָּמִים בְּזֶה, כְּמוֹ
שֶׁנִּתְבָּאָר לְעֵיל

וְהֵנָּה, בְּסִדּוֹר שֶׁבְחָיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא כְּתִיב: "הַגְּדוֹל הַגְּבוֹר כּוֹ"
וּפְרוּשׁ "הַגְּדוֹל" – הִיא מִדַּת חֶסֶד וְהַתְּפִשְׁטוּת הַחַיּוּת בְּכָל הָעוֹלָמוֹת
וּבְרוּאִים לֵאמֹן קֶץ וְתִכְלִית, לְהִיּוֹת בְּרוּאִים מֵאֵין לִישׁ וְקִיָּמִים בְּחֶסֶד חֲנֻם
וְנִקְרָא "גְּדֻלָּה", כִּי בָּאָה מִגְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצוֹמוֹ,
כִּי גְדוֹל ה' וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֶקֶר

וְלָכֵן מִשְׁפִּיעַ גַּם כֵּן חַיּוּת וְהַתְּהוּוּת מֵאֵין לִישׁ לְעוֹלָמוֹת וּבְרוּאִים אֵין קֶץ
שֶׁטַבַּע הַטּוֹב לְהַטִּיב

וְהֵנָּה, כְּמוֹ שֶׁמֵּדָה זֶה הִיא שֶׁבְחוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְבָדוֹ
שֶׁאֵין בִּיכְלֵת שׁוּם נִבְרָא לְבְרָא יֵשׁ מֵאֵין וְלִהְיִיתוֹ
וְגַם, מֵדָה זֶה הִיא לְמַעְלָה מִהַשְּׁכָלֵת כָּל הַבְּרוּאִים וְהַשְּׁגָתָם
שֶׁאֵין כַּח בְּשֶׁכַל שׁוּם נִבְרָא לְהַשְׁכִּיל וְלִהְשִׁיג מֵדָה זֶה וְיִכְלָתָה לְבְרָא יֵשׁ מֵאֵין
וְלִהְיִיתוֹ

כִּי הַבְּרִיאָה יֵשׁ מֵאֵין הוּא דְבַר שֶׁלְמַעְלָה מִשְּׁכָל הַנִּבְרָאִים, כִּי הִיא מִמְדַת
גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, וְהַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא וּמְדוּתָיו – אַחַדוֹת פְּשׁוּט
בְּדֵאִיתָא בְּזֶהֱר הַקְּדוֹשׁ ד' אִיהוּ וְגַרְמוּהִי חַד" [שְׁהוּא וּמִדּוּתָיו אַחַד]

וּכְשֶׁם שֶׁאֵין בִּיכְלֵת שׁוּם שְׁכָל נִבְרָא לְהַשִּׁיג בּוֹדָאוֹ, כֶּךָ אֵינּוּ יָכוֹל לְהַשִּׁיג
מְדוּתָיו. וְכֵמוֹ שֶׁאֵין בִּיכְלֵת שׁוּם שְׁכָל נִבְרָא לְהַשִּׁיג מִדַּת גְּדֻלָּתוֹ
שֶׁהִיא הִיכְלֵת לְבְרָא יֵשׁ מֵאֵין וְלִהְיִיתוֹ, בְּדַכְתִּיב: "עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה"
כֶּךָ מִמֶּשׁ אֵין בִּיכְלָתוֹ לְהַשִּׁיג מִדַּת גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
שֶׁהִיא מִדַּת הַעֲצוּמוֹת וּמְנִיעַת הַתְּפִשְׁטוּת הַחַיּוּת מִגְּדֻלָּתוֹ, מְלִירַד וְלִהְתְּגַלּוֹת
עַל הַנִּבְרָאִים לְהַחִיּוֹתָם וּלְקִיָּמָם בְּגִלּוּי כִּי אִם בְּהֶסְתֵּר פְּנִים

שְׁחִיּוֹת מִסְתַּתֵּר בְּגוֹף הַנְּבִרָא, וְכֹאֵלּוּ גּוֹף הַנְּבִרָא הוּא דְבָר בְּפָנַי עֲצֻמוֹ,
וְאֵינּוּ הַתְּפִשָּׁטוֹת הַחַיּוֹת וְהַרוּחָנִיּוֹת – כִּהַתְּפִשָּׁטוֹת הַזֵּיו וְהָאוֹר מֵהַשֶּׁמֶשׁ,
אֵלֶּא הוּא דְבָר בְּפָנַי עֲצֻמוֹ

וְאֵף שְׁבִיאָמֶת, אֵינּוּ דְבָר בְּפָנַי עֲצֻמוֹ, אֵלֶּא כְּמוֹ הַתְּפִשָּׁטוֹת הָאוֹר מֵהַשֶּׁמֶשׁ
מְכַל מְקוֹם, הֵן הֵן גְּבוּרֹתָיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, אֲשֶׁר כָּל יָכוֹל, לְעֲמֹצֵם
הַחַיּוֹת וְהַרוּחָנִיּוֹת הַנִּשְׁפָּע מְרוּחַ פִּי וְלִהְסִתִּירוֹ, שֶׁלֹּא יִבְטַל גּוֹף הַנְּבִרָא
בְּמִצִּיאוֹת

וְזֶה, אֵינּוּ בְּשֶׁכַל שׁוֹם נְבִרָא לְהַשִּׁיג מֵהוּת הַצְּמֻצּוֹם וְהַהֶסְתֵּר, וְשִׁיְהִי אֶף-
עַל-פִּי־כֵן גּוֹף הַנְּבִרָא – נְבִרָא מֵאִין לִישׁ, כְּמוֹ שֶׁאֵין יְכַלֵּת בְּשֶׁכַל שׁוֹם נְבִרָא,
לְהַשִּׁיג מֵהוּת הַבְּרִיאָה מֵאִין לִישׁ.

דין ורחמים

מדרש רבה מתאר איך כאשר בא ה' לברוא את העולם "בתחילה עלה במחשבה לבראותו במידת הדין; ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מידת רחמים ושיתפה למידת הדין".

בפסוקים הראשונים של בריאת העולם מופיע רק שם אלוקים, המבטא דין, הגבלה והסתרה של החסד האלוהי. העולם נברא באופן שמעלים את החיות של ה' ואינו מאפשר לה להתגלות. הצמצום בא לקיים את העולם, אך כאשר יש הסתרות רבות מדי תחושת הניתוק מה' מונעת את קיום העולם ואת השלמת מטרת הבריאה – לגלות את ה' בעולם. ולכן ה' שיתף את מידת הרחמים, שמביאה גילויים של חסד בתוך ההסתרה והצמצום. גילויים אלו מופיעים במציאות בשני אופנים: בצדיקים השתולים בכל דור ודור ומגלים את החיות האלוהית שיש בבני האנוש, ובניסים שנעשו לעם ישראל ומגלים את החיות האלוהית שבטבע.

וְהִנֵּה, עַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנּוּ לְבִרְכָה: "בְּתַחֲלָה עָלָה בְּמַחְשָׁבָה
לְבְרֹא אֶת הָעוֹלָם בְּמִדַּת הַדִּין, רָאָה שֶׁאֵין הָעוֹלָם מְתַקֵּם – שִׁתַּף בּוֹ מִדַּת
רַחֲמִים"

דְּהֵינּוּ, הַתְּגִלוֹת אֱלֹהוּת עַל יְדֵי צְדִיקִים וְאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים שֶׁבַתּוֹרָה...

א-להים = הטבע

הגימטרייה של שם "אלוקים", שמשמש כמגן לשם הוי"ה ומצמצם אותו, בגימטרייה היא 86, כמו של המילה "הטבע". שם זה מתגלה בטבע העולם, בחוקיות שלו וביציבות שלו. הטבע מאפשר לנו לחוש ביטחון בקיום שלנו, הוא מסתיר ו"מטביע" את החיות האלוהית המהווה אותנו כל העת ואת העובדה

שמקורנו באין. קיום העולם מבוסס לא רק על שם הוי"ה, ועל התהוותו מאין ליש, אלא גם על שם אלוקים, המגן עלינו מפני האור החזק של שם הוי"ה, שעלול לבטל את קיומנו.

וְהִנֵּה, שֵׁם "אֱלֹהִים", הוּא שֵׁם מִדַּת הַגְּבוּרָה וְהַצְּמִצּוּם, וְלִכֵּן הוּא גַם כֵּן בְּגִימַטְרִיא "הַטָּבַע"

לְפִי שְׂמִסְתִּיר הָאֹר שְׁלִמְעָלָה – הַמְהוּה וּמְחִיָּה הָעוֹלָם, וְנִרְאָה, כְּאִלוּ הָעוֹלָם עוֹמֵד וּמְתַנְהֵג בְּדֶרֶךְ הַטָּבַע

וְשֵׁם "אֱלֹהִים" זֶה, הוּא מְגֵן וְנִרְתִּיק לְשֵׁם הַוַי"ה

לְהַעֲלִים הָאֹר וְהַחַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מִשֵּׁם הַוַי"ה וּמְהוּה מֵאֵין לִישׁ, שְׁלֵא יִתְגַּלֶּה לְנִבְרָאִים וְיִבְטְלוּ בְּמִצִּיאוֹת.

שאלות לסיכום ולחזרה:

1. מה משמעות הפסוק "כי שמש ומגן ה' אלוקים"?
2. מה מבטא שם הוי"ה?
3. מה מבטא שם אלוקים?
4. מה התשובה לשאלה שסיימה את הפרק שעבר: איך ייתכן שהמציאות אינה בטלה מול ה'?